

INNOVATSION FAOLIYATGA INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING AHAMIYATI, ILMIY-NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLARI

Hoshimov Umidjon

*Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Innovatsion rivojlanish agentligi,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
ORCID: 0009-0008-2097-3041
umidjonkhoshimov@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqola innovatsion faoliyatga investitsiyalarni jalb etishning ahamiyati va ilmiy-nazariy, huquqiy asoslarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Investitsiyalar ilmiy g'oyalarni yangi mahsulot va texnologiyalarga aylantirishning muhim sharti sifatida ko'rib chiqiladi. Investitsiya va innovatsiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka oid ilmiy-nazariy yondashuvlar (Shumpeter, Druker, milliy innovatsion tizimlar konsepsiyasi, o'sishning endogen modellari) yoritib berilgan. Huquqiy jihatdan O'zbekiston Respublikasining qonunchilik asoslari, jumladan, "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi (2019), "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi (2020) Qonunlar hamda 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Innovatsion rivojlanish strategiyasi o'rganilgan. Venchur moliyalashtirish mexanizmlari, startaplar uchun tartibga soluvchi sinov maydonchalar, shuningdek, xorijiy tajriba ko'rib chiqilgan. Barqaror innovatsion o'sishni ta'minlash uchun davlat ko'magi, xususiy kapital va huquqiy kafolatlarni uyg'unlashtiradigan kompleks yondashuvning zarurligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, investitsiya, ilm-fan, innovatsion faoliyat, huquqiy asoslar, milliy innovatsion tizim, venchur kapitali.

ЗНАЧЕНИЕ, НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В ИННОВАЦИОННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Хошимов Умиджон

*Агентства инновационного развития при
Министерстве высшего образования, науки и инноваций,
Ташкентский государственный экономический университет*

Аннотация. Данная статья посвящена анализу важности и научно-теоретических, правовых основ привлечения инвестиций в инновационную деятельность. Инвестиции рассматриваются как важное условие преобразования научных идей в новые продукты и технологии. Освещены научно-теоретические подходы к взаимосвязи между инвестициями и инновациями (Шумпетер, Друкер, концепция национальных инновационных систем, эндогенные модели роста). В правовом аспекте изучены законодательные основы Республики Узбекистан, в том числе Законы "Об инвестициях и инвестиционной деятельности" (2019), "Об инновационной деятельности" (2020) и Стратегия инновационного развития на 2022-2026 годы. Рассмотрены механизмы венчурного финансирования, регуляторные тестовые площадки для стартапов, а также зарубежный опыт. Подчеркнута необходимость комплексного подхода, сочетающего государственную поддержку, частный капитал и правовые гарантии для обеспечения устойчивого инновационного роста.

Ключевые слова: инновация, инвестиции, наука, инновационная деятельность, правовые основы, национальная инновационная система, венчурный капитал.

THE IMPORTANCE, SCIENTIFIC, THEORETICAL, AND LEGAL FOUNDATIONS OF ATTRACTING INVESTMENT IN INNOVATION

Khoshimov Umidjon

*Agency for Innovative Development under the
Ministry of Higher Education, Science, and Innovation,
Tashkent State University of Economics*

Abstract. *This article analyzes the importance, scientific, theoretical, and legal foundations for attracting investment in innovation. Investment is viewed as a key factor in transforming scientific ideas into new products and technologies. Scientific and theoretical approaches to the relationship between investment and innovation (Schumpeter, Drucker, the concept of national innovation systems, and endogenous growth models) are discussed. The legislative framework of the Republic of Uzbekistan is examined from a legal perspective, including the Laws "On Investments and Investment Activities" (2019), "On Innovation Activities" (2020), and the Innovative Development Strategy for 2022-2026. Venture capital financing mechanisms, regulatory testing platforms for startups, and international experience are discussed. The need for a comprehensive approach combining government support, private capital, and legal guarantees to ensure sustainable innovative growth is emphasized.*

Keywords: *innovation, investment, science, innovation activity, legal framework, national innovation system, venture capital.*

Kirish.

Innovatsiyalar bugungi kunda mamlakatlarning iqtisodiy o'sishi va raqobatbardoshligining asosiy omili sifatida tan olingan. Mutaxassislarning hisob-kitoblariga ko'ra, zamonaviy sharoitlarda yalpi ichki mahsulot o'sishining 80% dan ortig'iga ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari natijalarini ishlab chiqarishga joriy etish orqali erishiladi. Biroq, innovatsiyalarni tegishli moliyalashtirishsiz amalga oshirish mumkin emas. Innovatsion loyihalar, tadqiqotlar va yangi texnologiyalarni joriy etish katta investitsiyalarni talab qiladi va kapitalning yetishmasligi innovatsion rivojlanish yo'lidagi jiddiy to'siqqa aylanadi. Ushbu maqolaning maqsadi innovatsion faoliyatga investitsiyalarni jalb qilishning ahamiyatini tahlil qilish, shuningdek, innovatsion sektorga investitsiyalar oqimini ta'minlaydigan ilmiy-nazariy asoslar va huquqiy mexanizmlarni ochib berishdan iborat.

Innovatsion sohaning rivojlanishi bevosita moliyaviy resurslarning mavjudligiga bog'liq. Yetarlicha sarmoya kiritilmasa, ilmiy g'oyalar laboratoriya ishlanmalari bosqichida qoladi va yangi mahsulotlar va texnologiyalarga aylanmaydi. Innovatsiyalar uchun investitsiyalarning ahamiyati iqtisodiy adabiyotlar va amaliyotda bir necha bor ta'kidlangan. Shunday qilib, zamonaviy iqtisodiyotda innovatsiyalarni rivojlantirish faqat mahalliy va xorijiy investitsiyalarning keng ko'lamli oqimida mumkin (Pakhomova, 2013). Xorijiy tajriba ham shuni tasdiqlaydiki, doimiy kapital oqimi qulay innovatsion muhitni shakllantirishning asosiy omili va iqtisodiy o'sishning asosi hisoblanadi. Boshqacha aytganda, investitsiyalar innovatsion rivojlanish uchun o'ziga xos "yoqilg'i" bo'lib, texnologik taraqqiyotning sur'ati va ko'lamini belgilab beradi.

Adabiyotlar sharhi.

Innovatsion faoliyatga yo'naltirilgan sarmoyalar bugungi kunda mamlakatlarning iqtisodiy o'sishi va raqobatbardoshligida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Innovatsiyalar unumdorlikni oshirish va barqaror rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida qaraladi. Shu bois, aksariyat rivojlangan davlatlar yangiliklarni tizimli ravishda yaratish va tijoratlashtirish maqsadida milliy innovatsion tizimlarni (MIT) maqsadli tarzda shakllantirmoqda (Ratner va boshqalar, 2022). BMT hisobotlariga ko'ra, aynan biznesning

innovatsiyalarga kiritayotgan xususiy investitsiyalari iqtisodiy taraqqiyot, samaradorlik va ish o'rinlari yaratilishining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi (Dempere va boshqalar, 2023). Innovatsion iqtisodiyot yangi mahsulotlar, texnologiyalar va xizmatlarni yuzaga keltirish qobiliyatiga ega bo'lib, YalMning uzoq muddatli o'sishini va ijtimoiy masalalarning yechimini ta'minlaydi.

Ammo iqtisodiy nazariya nuqtai nazaridan innovatsion investitsiyalar oddiy kapital qo'yimlardan sezilarli darajada farq qiladi. Birinchidan, ilmiy-texnik ishlanmalar natijalari ijtimoiy ne'mat xususiyatlariga ega - bilim va texnologiyalar ijobiy tashqi ta'sirga va qisman istisno qilib bo'lmaslikka ega, bu esa foyda alohida investor tomonidan to'liq o'zlashtirilishini qiyinlashtiradi. Ikkinchidan, innovatsion loyihalar yuqori darajadagi noaniqlik, xavf va uzoq muddatli rentabellik davri bilan tavsiflanadi (Nykqvist & Maltais, 2020). Ilm talab sohalardagi ishlab chiqarish jarayonlari katta muvaffaqiyatsizlik xavfi bilan bog'liq bo'lib, odatdagidan ko'ra uzoqroq vaqt davomida natijani kutishga tayyor bo'lgan "sabirli" kapitalni talab etadi. Ushbu omillar tufayli xususiy sektor ijtimoiy maqbul darajaga nisbatan ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga kam mablag' sarflashga moyil bo'ladi. Innovatsiyalarni moliyalashtirishda bozor nomukammalligi yuzaga keladi, bu esa davlatning ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini rag'batlantirishga aralashuvini oqlaydi (Chiappini et al., 2022).

Loyihalarni to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirishdan tashqari, investitsiyalarni jalb qilish yanada kengroq vazifalarni hal qiladi. Adabiyotlarda ta'kidlanganidek, investitsiyalarni jalb qilishdan maqsad nafaqat moliyaviy resurslarni to'ldirish, balki mikro va mezo darajalarda iqtisodiyotni rivojlantirishni rag'batlantirish va ular orqali innovatsiyalarning o'sishi kontekstida umuman mamlakatni rag'batlantirishdir (Pakhomova, 2013). Investitsiya kapitali xo'jalik tizimlarining barcha darajalari uchun nafaqat mablag'lar manbai, balki innovatsion rivojlanish ko'rsatkichi sifatida ham zarurdir. Boshqacha aytganda, innovatsion sohaga kiritilgan investitsiyalarning yuqori darajasi uning istiqbolliligi va faol o'sishidan dalolat beradi.

Innovatsion faoliyatni moliyalashtirish modellari xilma-xil bo'lib, ichki va tashqi manbalarni o'z ichiga oladi. Adabiyotlarda innovatsiyalarni moliyalashtirishning kamida sakkizta asosiy manbasi qayd etilgan: kompaniyalarning ichki mablag'lari (qayta investitsiya qilinadigan foyda), bank kreditlari, kredit liniyalari, savdo krediti, aksiyadorlik kapitali (investorlarni jalb etish yoki aksiyalar chiqarish), davlat grantlari va subsidiyalari, lizing, faktoring va boshqalar (Santos et al., 2024). Bu shakllarning har biri firmaning innovatsion rivojlanishiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ko'plab kompaniyalar o'rganilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, barcha tashqi manbalar innovatsion o'sish uchun bir xil darajada foydali emas: aksiyadorlik moliyalashtirish (venchur va to'g'ridan-to'g'ri kapital) innovatsion faoliyatdan olinadigan daromadning eng yuqori o'sishini ta'minlaydi, kreditlar orqali qarz moliyalashtirish esa bandlikning o'sishi va korxona moddiy aktivlarining kengayishi bilan ko'proq bog'liq (Santos et al., 2024). Buning sababi shundaki, venchur investorlar yuqori potensial daromad evaziga xavfli tadqiqotlarga sarmoya kiritishga tayyor, banklar esa ko'pincha sinovdan o'tgan texnologiyalarni kengaytirishni (asbob-uskunalar sotib olish, xodimlarni yollash) garov yoki kutilayotgan pul oqimi hisobiga moliyalashtiradi.

To'g'ridan-to'g'ri choralalar bilan bir qatorda, R&D uchun soliq imtiyozlari, tezlashtirilgan amortizatsiya, innovatsion vaucherlar va boshqa bilvosita rag'batlantirishlar tobora keng qo'llanilmoqda. ITTKI soliq kreditlari kompaniyalarning tadqiqot xarajatlarini kamaytirib, ularni innovatsion byudjetlarini oshirishga undaydi (Lenihan va boshqalar, 2024). Ba'zi tadqiqotlar grantlar va soliq imtiyozlarining samaradorligini taqqoslaydi: masalan, Lenihan va boshqalar (2024) vaqt bo'yicha vositalarning uyg'unlashuvi maqbul bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. Xususan, firmaning dastlabki bosqichda grant olishi, keyingi yillarda esa soliq kreditidan foydalanishi tadqiqot va ishlanmalarga ichki xarajatlarning eng yuqori umumiy o'sishini ta'minlaydi. Bu esa aralash vositalar paketi (policy mix) siyosatining dolzarbligini tasdiqlaydi, bunda to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita chora-tadbirlar alohida emas, balki bir-birini to'ldirib, turli tomonlardan innovatsion faollikni rag'batlantirgan holda qo'llaniladi.

Shuni hisobga olish kerakki, korxonalarning o'z mablag'lari odatda yangiliklarni amalga oshirish uchun yetarli emas - moliyalashtirishning tashqi manbalari talab qilinadi. Shu sababli, barcha manfaatdor tomonlarning diqqat markazida - korxonalardan (mikro daraja) tortib tarmoqlar va hududlargacha (mezo daraja) va umuman davlat (makro daraja) - qo'shimcha kapitalni, shu jumladan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini izlash o'rin egallaydi.

Innovatsiyalarni moliyalashtirishda ventur kapitali - yuqori xatarli texnologik startaplar va loyihalarga yo'naltirilgan investitsiyalar alohida o'rin egallaydi. Ventur moliyalashtirish 70 yildan ortiq vaqt mobaynida rivojlangan mamlakatlarda muvaffaqiyatli qo'llanilgan innovatsion rivojlanishni qo'llab-quvvatlashning ishonchli mexanizmi sifatida o'zini oqladi (Li & Zhao, 2022). Ventur investitsiyalari tufayli yangi g'oyalar va ilmiy fikrlar xo'jalik amaliyotiga tatbiq etiladi: tadqiqot va ishlanmalar natijalariga asoslangan yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish hamda bozorga chiqarish imkoniyati paydo bo'ladi. Ventur kapitali texnologik taraqqiyotni tezlashtiradi va sezilarli ijtimoiy-iqtisodiy samara keltiradi. So'nggi o'n yilliklarda ventur investitsiyalari kompyuter sanoati va biotexnologiyalarni rivojlantirishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biriga aylanib, yuz minglab ish o'rinlari va milliardlab dollar qo'shimcha daromad yaratgani ta'kidlanmoqda. Bu esa iqtisodiyotning yuqori texnologiyali tarmoqlarining jadal o'sishi uchun innovatsiyalarga xususiy investitsiyalar (ventur kapitali va boshqa shakllarda) oqimining g'oyat muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi (OECD, 2024).

Nihoyat, investitsiyalarni jalb qilish innovatsion va investitsion faollik muvozanati nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyatga ega. Innovatsiyalar va investitsiyalar iqtisodiyotni transformatsiya qilishning o'zaro bog'liq tarkibiy qismlaridir. Shu bois, strategik vazifa investitsiya kiritish va innovatsion faollikning maqbul uyg'unligini ta'minlashdan iborat. Bugungi kunda investorlar va innovatsion tizim elementlari (kompaniyalar, ilmiy tashkilotlar, startaplar) o'rtasida samarali o'zaro aloqani shakllantirish innovatsion sohaga mablag'larni muvaffaqiyatli jalb etishning zaruriy shartlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari turlicha bo'lishi mumkin. Umuman olganda, ular ichki va tashqi turlarga bo'linadi. Innovatsion faoliyatga investitsiyalarning asosiy manbalari ikki guruhni o'z ichiga oladi (Pakhomova, 2013):

1. Korxonalarning o'z mablag'lari - foyda va tashkilotlarning boshqa ichki resurslari. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, innovatsion rivojlanish uchun o'z mablag'lari deyarli har doim ham yetarli emas, ayniqsa uzoq vaqt davomida o'zini oqlaydigan ilm-fanni talab qiladigan loyihalar haqida gap ketganda bu o'z isbotini topadi. Kompaniyalar o'z ishlanmalarini kengaytirish uchun chetdan qo'shimcha resurslar izlashga majbur bo'lmoqdalar.

2. Jalb qilingan (tashqi) manbalar - davlat byudjetlari mablag'lari (federal, mintaqaviy, mahalliy), bank kreditlari, boshqa tashkilotlarning qarz mablag'lari, rivojlanish jamg'armalari, byudjetdan tashqari jamg'armalar mablag'lari, aksiyalar chiqarish, shuningdek, ventur fondlari va biznes farishtalarining investitsiyalari. Aynan tashqi manbalar ko'pincha innovatsion faoliyatni zarur kapital bilan ta'minlashda, ayniqsa, loyihalarning dastlabki bosqichlarida va ilg'or texnologiyalarni joriy etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shunday qilib, innovatsion faoliyatga investitsiyalarni jalb qilishning ahamiyatini baholash qiyin. Investitsiyalar tadqiqotlar va yangiliklarni joriy etish uchun moliyaviy bazani ta'minlaydi, ilmiy-texnik taraqqiyotni jadallashtiradi va iqtisodiy o'sishga yordam beradi. Ular biznes, ilmiy hamjamiyat va davlat manfaatlarini birlashtiradi, innovatsiyalarning laboratoriyalardan bozorga chiqishiga imkon beradi. Keyingi bo'limda investitsiyalar va innovatsiyalar o'rtasidagi ushbu bog'liqlikni tushuntiruvchi nazariy asoslar ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot metodologiyasi postpozitivistik paradigma tamoyillariga asoslanib, nazariy-tahliliy va empirik-qiyosiy yondashuvlarni uyg'unlashtiradi. Bunday falsafiy yondashuv tadqiqot vazifasining mohiyatidan kelib chiqqan: investitsiyalar va innovatsion faoliyat

o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni nafaqat konseptual jihatdan anglash, balki rivojlanayotgan iqtisodiyotlarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda turli mamlakatlarning huquqiy va institutsional sharoitlarini qiyoslash talab etiladi. Ushbu tadqiqot fanlararo xususiyatga ega bo'lib, iqtisodiy o'sish va innovatsiyalar nazariyasi, investitsiya faoliyatini huquqiy tartibga solish, innovatsiyalarni boshqarish hamda qiyosiy institutsional tadqiqotlarga tayanadi.

Tadqiqot dizayni sifat tahlili ustunlik qilgan, miqdoriy kuzatuvlar bilan to'ldirilgan aralash (mixed-method) sifatida belgilanadi. Umumiy reja o'zaro bog'liq uch bosqichni o'z ichiga oladi:

1) asosiy yondashuvlarni (innovatsion tizimlar, venchur moliyalashtirish, huquqiy rejimlar) nazariy-konseptual ko'rib chiqish va tizimlashtirish;

2) O'zbekiston Respublikasi va bir qator taqqoslanadigan yurisdiksiyalarda innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash me'yoriy bazasi va dasturlarini qiyosiy-huquqiy hamda institutsional tahlil qilish;

3) innovatsiyalar va ilmiy-tadqiqot ishlariga investitsiyalarning umumlashtirilgan statistik ko'rsatkichlari orqali xulosalarni tahliliy tekshirish.

Nazariyadan amaliyotni taqqoslashga, so'ngra umumiy qonuniyatlarni tekshirishga bunday izchil o'tish tadqiqot savoliga javobning mantiqiy yo'nalishini ta'minlaydi.

Axborot bazasi ikkilamchi va birlamchi manbalar uyg'unligiga asoslanadi. Ikkilamchi manbalarga Q1-Q3 darajasidagi jurnallardagi (Scopus/Web of Science/Springer nashriyoti va boshqalar) taqrizli nashrlar, xalqaro tashkilotlarning (IHTT, Jahon banki, WIPO) monografiyalari va sharhlari, shuningdek, milliy me'yoriy-huquqiy hujjatlar, strategiyalar va dasturiy hujjatlar kiradi. Birlamchi manbalarga xalqaro ochiq ma'lumotlar bazalarida va milliy statistikada mavjud bo'lgan ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga investitsiyalar, venchur kapital va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar va ko'rsatkichlar kiritilgan. Barcha manbalar e'lon qilingan mavzu uchun dolzarbligi, ishonchliligi va vakillik mezonlari bo'yicha tanqidiy baholanadi.

Tahlil obyekti va birliklarini tanlash innovatsion faoliyatga investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari va ularni ta'minlovchi huquqiy shart-sharoitlarni aniqlash maqsadiga bo'ysundirilgan. Asosiy holat sifatida O'zbekiston Respublikasi faol shakllanayotgan innovatsion ekotizimga ega rivojlanayotgan iqtisodiyot sifatida ko'rib chiqiladi. Taqqoslash uchun milliy innovatsion tizimlar va innovatsiyalarni moliyalashtirish rejimlarining turli xil shakllarga ega bo'lgan mamlakatlardan misollar keltiriladi (masalan, AQSH, Isroil, Xitoy, Qozog'iston, Estoniya). Keyslarni bunday maqsadli tanlash universal nazariy qoidalarni aniq huquqiy va institutsional yechimlar bilan bog'lash va shu orqali xulosalarning tushuntirish kuchini oshirish imkonini beradi.

Umuman olganda, bayon etilgan metodologiya tadqiqotning izchil yo'nalishini belgilaydi: nazariy kartografiya va me'yoriy-huquqiy taqqoslashdan tortib, huquqiy va institutsional sharoitlar innovatsion faoliyatga investitsiyalar oqimiga ta'sir ko'rsatadigan barqaror mexanizmlarni empirik tekshirish va umumlashtirishgacha. Bunday yo'nalish ishning predmeti bilan asoslanadi va ham akademik munozara, ham siyosatni ishlab chiqish amaliyoti uchun tegishli bo'lgan ishonchli va mazmunan asosli natijalarni olish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Investitsiyalar va innovatsiyalarning o'zaro bog'liqligini nazariy anglash klassik va zamonaviy iqtisodiy konsepsiyalarga borib taqaladi. Avvalo, asosiy tushunchalarning o'zini aniqlash kerak. Innovatsiya iqtisodiyot fanida sifat jihatidan yangi samara keltiruvchi yangilik sifatida talqin etiladi. **Innovatsiya (yangilik) atamasining** o'zi XIX asrdayoq ilmiy muomalaga kirgan, ammo unga yangi hayot XX asr boshlarida amerikalik iqtisodchi Jozef Shumpeter bergan. Shumpeter (1911) o'zining "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi" fundamental asarida birinchi marta iqtisodiy tahlilga "innovatsiya" tushunchasini kiritib, iqtisodiyotning

rivojlanishiga olib keladigan omillarning "yangi kombinatsiyalari"ni tasvirlab berdi. Shumpeter innovatsiyalarni iqtisodiy o'sishning dvigateli sifatida ko'rib chiqdi va ularni yangi mahsulotlar, texnologiyalar, xomashyo manbalari yoki bozorlarni joriy etish orqali an'anaviy tartiblarni "tubdan yangilovchi" tadbirkor-innovatorlar faoliyati bilan bog'ladi.

Menejment sohasining yana bir mashhur nazariy olimi Piter Druker innovatsiya tushunchasini kengaytirib, uning amaliy xarakterga ega ekanligini ta'kidlaydi. Drukerning (1985) fikriga ko'ra, innovatsiya mutlaqo yangi ixtiro emas, balki tizimning samaradorligini haqiqatan ham oshiradigan har qanday o'zgarishdir. Uning ta'kidlashicha, "innovatsiya" so'zi lotincha "novatio" ("yangilanish" yoki "o'zgarish") o'zagidan olingan bo'lib, in- ("yo'nalishda") old qo'shimchasi bilan, ya'ni so'zma-so'z "o'zgarishlar yo'nalishidagi harakat" degan ma'noni anglatadi. Shunday qilib, innovatsiya - bu aniq foyda (iqtisodiy, ijtimoiy yoki boshqa) keltiradigan amaliy yangilikdir.

Zamonaviy adabiyotlarda innovatsion faoliyatning ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar (tovarlar, xizmatlar) assortimentini kengaytirish va sifatini yaxshilash, ularni ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashtirish va bozorga yanada samarali joriy etish uchun ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar natijalaridan foydalanish va tijoratlashtirishga qaratilgan jarayon sifatida kompleks ta'rifi mavjud. Boshqacha aytganda, innovatsion faoliyat ilmiy g'oya va tajriba-konstruktorlik ishlaridan tortib, ishlab chiqarishda innovatsiyani amaliy o'zlashtirishgacha, ichki va tashqi bozorlarga chiqishgacha bo'lgan to'liq siklni qamrab oladi (Bracio, 2019). Ushbu jarayon innovatsion mahsulot yoki texnologiyaning paydo bo'lishiga olib keladigan ilmiy, texnik, tashkiliy, moliyaviy va tijorat tadbirlari majmuasini o'z ichiga oladi.

Investitsiyalar keng ma'noda foyda yoki boshqa foydali natija olish maqsadida kapital qo'yimlarini anglatadi. Zamonaviy iqtisodiy lug'atda investitsiyalar foyda olish maqsadida kapital sarflash (qo'yish) deb ta'riflanadi. Shunday qilib, investitsiya faoliyati - bu foyda yoki ma'lum bir foydali natijaga erishish uchun investitsiyalarni amalga oshirish va tegishli loyihalarni ro'yobga chiqarish bo'yicha amaliy harakatlar jarayonidir (Shahini, 2024). Qonunchilik hujjatlarida ham shunga o'xshash ta'riflar keltirilgan. Masalan, O'zbekiston Respublikasining Qonunida (2019), investitsiyalar investor tomonidan foyda olish maqsadida ijtimoiy soha, tadbirkorlik, ilmiy va boshqa faoliyat turlari obyektlariga tavakkalchiliklar asosida kiritiladigan moddiy va nomoddiy boyliklar hamda ularga bo'lgan huquqlar, shu jumladan intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlar, shuningdek reinvestitsiyalar bo'lishi mumkinligi sifatida ta'riflanadi. Investitsiya faoliyati esa investitsiya faoliyati subyektlarining investitsiyalarni amalga oshirish bilan bog'liq harakatlari majmui sifatida tavsiflanadi. Xorijiy amaliyotda investitsiya faoliyati odatda nomuayyan doiradagi shaxslardan bo'sh pul mablag'larini loyihalarga yoki qimmatli qog'ozlarga joylashtirish va ushbu operatsiyalardan foyda olish maqsadida jalb qilish bo'yicha tadbirkorlik faoliyati sifatida tushuniladi. Bu ta'riflardagi umumiy jihat shundaki, investitsiyalar kelajakdagi foydani kutib, tavakkalchilikka asoslangan resurslar qo'yilmasi sifatida tasavvur qilinadi.

Innovatsiyalarga sarmoya jalb qilishning **ilmiy-nazariy asoslari** innovatsion jarayonning katta resurslar talab etishi va yuqori darajadagi noaniqlik bilan bog'liqligini tushunishga asoslanadi. Klassik iqtisodiy nazariya uzoq vaqt davomida texnik taraqqiyotni tashqi omil sifatida ko'rib kelgan bo'lsa-da (Solov tipidagi modelda), zamonaviy ichki o'sish nazariyalari (Solou, Romer va boshqalar) texnologik o'zgarishlar o'zi bilim va tadqiqotlarga yo'naltirilgan maqsadli sarmoyalar natijasi ekanligini ta'kidlaydi. Shunday qilib, ichki o'sish modellari (Romer, va boshqalar) innovatsiyalarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga kiritilgan sarmoyalarning mahsuli sifatida talqin etib, R&D xarajatlarining oshishi omillarning umumiy unumdorligi o'sishi hisobiga iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi. Bunda bilimlar ijtimoiy ne'mat xususiyatlariga ega bo'lgan kapitalning alohida turi sifatida qaraladi: korxonalar o'zlari yaratgan yangi bilimlardan keladigan foydani to'liq o'zlashtira olmaydi, chunki u iqtisodiyotga "sizib" kiradi. Natijada, **bozor muvaffaqiyatsizligi (market failure)** yuzaga keladi - xususiy sektor tadqiqot va innovatsiyalarga kam mablag'

sarflashga moyil bo'ladi, chunki foydaning katta qismi nafaqat sarmoyadorga, balki jamiyatga ham tegishli bo'ladi. Ushbu nazariy yondashuv Arrow (1962) va boshqa iqtisodchilar tomonidan asoslab berilgan: davlat aralashuvisiz innovatsiyalarga xususiy sarmoyalar hajmi jamiyat uchun maqbul bo'lgan miqdordan past bo'ladi. Bundan muhim xulosa kelib chiqadi: innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun maxsus mexanizmlar zarur - ilm-fanni davlat tomonidan moliyalashtirish, ilmiy ishlanmalarni subsidiyalash, R&D uchun soliq imtiyozlari, intellektual mulkni huquqiy himoya qilish (patentlar) va boshqalar. Ushbu vositalar xususiy sektor uchun innovatsion sarmoyalardan olinadigan daromadni oshirish yoki xatarlarni kamaytirishga qaratilgan bo'lib, shu orqali biznesni yangi texnologiyalarga yanada faolroq mablag' sarflashga undaydi.

XX asr oxirida Frimen (1995), Lundval (1992) va boshqalarning asarlarida ishlab chiqilgan **milliy innovatsion tizim (MIT)** konsepsiyasi vujudga keldi va mustahkamlandi. Ushbu konsepsiyaga ko'ra, innovatsiyalar alohida holda emas, balki o'zaro aloqador institutlarning murakkab tizimi - korxonalar, universitetlar, davlat organlari, moliyaviy tashkilotlar va boshqalar doirasida paydo bo'ladi. Yangiliklarning vujudga kelishi va tarqalishiga ko'maklashuvchi institutlar va o'zaro munosabatlar tizimi milliy innovatsion tizim deb yuritiladi. MIT yondashuvi shuni ta'kidlaydiki, mamlakatning innovatsiyalarni yaratish va joriy etish qobiliyati ko'plab elementlarning muvofiqlashtirilgan faoliyatiga bog'liq: malakali kadrlar, ilmiy maktablar, yangi mahsulotlarga bo'lgan talab, shuningdek, innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun moliyaviy infratuzilma mavjudligi. Investitsiyalar MITning asosiy elementlaridan biri sifatida - tadqiqotlarni moliyalashtirish mexanizmlari, venchur kapitali, innovatsion firmalarni qo'llab-quvvatlash davlat dasturlari va boshqalar orqali ko'rib chiqiladi (Freeman, 1995). Shunday qilib, innovatsion tizimlar nazariyasi davlat va bozor innovatsiyalar uchun zarur shart-sharoitlarni birgalikda ta'minlashi kerakligini anglashni o'z ichiga oladi: davlat qulay muhitni (qoidalar, rag'batlantirish choralari, fundamental fanga investitsiyalar) yaratish orqali, xususiy sektor esa investitsiyalar va tadbirkorlik faoliyati orqali bu jarayonga hissa qo'shadi (Lundvall, 1992).

Bundan tashqari, menejment nazariyasi va amaliyoti korxonalar va hududlar darajasida **innovatsiyalar va investitsiyalarni strategik boshqarish** zarurligini ta'kidlaydi. So'nggi yillarda innovatsion-investitsion faoliyatni baholash va rejalashtirish uslublari takomillashtirilmoqda. Umuman olganda, innovatsiyalarga investitsiyalarni jalb qilishning ilmiy-nazariy asoslari quyidagicha: innovatsion faoliyat muqobil foydalanish imkoniyatiga ega va yuqori darajada tavakkalchilikka ega bo'lgan resurslarni talab qiladi. Shu sababli, uning barqaror rivojlanishi uchun investorlarni yangi texnologiyalarga mablag' kiritishga undaydigan maxsus iqtisodiy va huquqiy sharoitlar zarur bo'ladi.

Nihoyat, shuni ta'kidlash joizki, **milliy ustuvorliklar va innovatsion siyosatni shakllantirish** bevosita investitsiyalar masalasi bilan bog'liq. Agar mamlakat rivojlanishning innovatsion yo'liga o'tishni e'lon qilsa, bu innovatsiyalar uchun resurslarni safarbar etish bo'yicha faol chora-tadbirlarni nazarda tutadi. Masalan, O'zbekistonda innovatsion rivojlanish strategiyalari (Farmonlar, 2018, 2020, 2020), ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ustuvor yo'nalishlari va usullari belgilangan. Bu esa investitsiya resurslarini eng muhim yo'nalishlarga jamlash imkoniyatlarini yaratadi. Iqtisodiyotning innovatsion yo'lga o'tishi investitsiyalarga bo'lgan ehtiyojni aniqlashni va ularni ustuvor tarmoqlar hamda hududlarga muvozanatli tarzda kiritishni talab etadi. Boshqacha aytganda, kapitalni ilmiy-texnik taraqqiyot nuqtai nazaridan eng yuqori samara beradigan joylarga yo'naltirish uchun **innovatsion rivojlanishning o'ziga xos investitsion rejasi** zarur. Shu bilan birga, iqtisodiyot tayyor bo'lishi kerak bo'lgan innovatsiyalarni joriy etish xarajatlari va xatarlarini ham hisobga olish lozim (masalan, eski tarmoqlarning eskirishi, kadrlarni qayta tayyorlash zarurati va boshqalar).

Xulosa qilib aytganda, ilmiy-nazariy tahlil innovatsiya va investitsiyalar orasidagi uzviy bog'liqlik va o'zaro aloqadorlikni tasdiqlaydi. Investitsiyalar innovatsion faoliyatning ajralmas

qismi hisoblanadi, innovatsiyalar esa o'z navbatida yangi investitsiyalar oqimini rag'batlantiradi va sarmoyani foydali joylashtirish uchun imkoniyatlar yaratadi. Innovatsiyalarni samarali rivojlantirish uchun bozor mexanizmlarini inobatga oladigan va bozor maqbul natijani ta'minlay olmagan joylarda davlat chora-tadbirlari orqali ularni to'g'rilaydigan **muvozanatli innovatsion-investitsion siyosat** zarur. Keyingi bo'limda ushbu nazariy tamoyillarni boshqaruv amaliyotiga joriy etish va innovatsion sohaga investitsiyalarni jalb qilish uchun sharoit yaratishga imkon beruvchi huquqiy asoslarni ko'rib chiqamiz.

Huquqiy muhit investorlar uchun innovatsion faoliyatning jozibadorligini belgilaydigan eng muhim omillardan biridir. Investorlar huquqlarini kafolatlovchi shaffof va barqaror qonunlarning mavjudligi ularning yangi loyihalarga mablag' kiritishga bo'lgan ishtiyoqini sezilarli darajada oshiradi. Asosiy shartlardan biri qonun ustuvorligi tamoyiliga rioya etishdir, mulkni himoya qiluvchi va shartnomalar bajarilishini ta'minlovchi samarali odil sudlov tizimi tadbirkorlik xatarlarini kamaytiradi. Investorlar huquqiy tizimning aniqligi va adolatlilikiga ishonch hosil qilganlarida, o'zlarini himoyalangan his etadilar va uzoq muddatli innovatsion loyihalarga sarmoya kiritishga tayyor bo'ladilar (Zhao et al., 2022).

Yuqori texnologik sohalar uchun **intellektual mulk (IM)** huquqlarini himoya qilishning aniq mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Patentlar, mualliflik huquqlari, tovar belgilari kabi barcha vositalar innovatorlarning ijodiy mehnat natijalariga bo'lgan mutlaq huquqlarini qonuniy jihatdan mustahkamlaydi. IMning ishonchli himoyasi innovatsiyalarga sarmoya kiritishni rag'batlantiradi, chunki investorlar yangi mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo'naltirilgan mablag'lari noqonuniy nusxalashdan himoyalaniishiga va o'z innovatsiyalaridan tijoriy foyda olishlariga ishonch hosil qiladilar. Tadqiqotlar ko'rsatishicha (ResearchFDI, 2023), intellektual mulkni muhofaza qilish tizimi rivojlangan mamlakatlar ko'proq to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni, ayniqsa ilm-fan ishtirokidagi sohalariga jalb etadi. Kuchli IM tizimi aslida yuqori texnologiyali kompaniyalarga signal bo'lib xizmat qiladi, ularning innovatsion yechimlari va nou-xaulari xavfsiz bo'ladi, demak yangi bozorga dadilroq kirish yoki startapni ishga tushirish mumkin. Bundan tashqari, intellektual mulkni samarali himoya qilish **venchur moliyalashtirish** uchun qulay muhit yaratadi: venchur fondlari patentlangan texnologiyalarga ega loyihalarga ko'proq mablag' kiritadi, chunki bu kompaniyaning kapitallashuvini va muvaffaqiyat qozonish imkoniyatlarini oshiradi.

Investitsiya va innovatsion faoliyatni huquqiy tartibga solish qonunchilik va me'yoriy hujjatlarning butun bir majmuasini o'z ichiga oladi. Uni shartli ravishda bir-birini to'ldiruvchi **ikki qismga** ajratish mumkin: investitsiyalar haqidagi qonunchilik va innovatsion faoliyat (fan va texnologiyalar) haqidagi qonunchilik.

Investitsiyalar to'g'risidagi qonun hujjatlari odatda investorlar uchun umumiy huquqiy tartibni belgilaydi, ularning huquq va majburiyatlarini, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari, kafolatlarini va himoya mexanizmlarini aniqlashtiradi. Misol uchun, O'zbekistonda 2019-yilda **"Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-598-son)** qabul qilingan bo'lib, unda tartibga solish maqsadlari, investitsiya siyosatining asosiy tushunchalari va tamoyillari bayon etilgan. Ushbu qonun alohida qonunlar bilan tartibga solinadigan masalalarni, jumladan venchur fondlari faoliyati, qimmatli qog'ozlar bozori, davlat-xususiy sheriklik, maxsus iqtisodiy zonalar va shu kabilarni istisno qilib, o'z ta'sir doirasini chegaralaydi. Shu tariqa investitsiya muhitining har bir segmenti uchun javobgar bo'lgan huquqiy hujjatlarning yaxlit tizimi yaratiladi. Investitsiyalarga ta'rif berishda O'zbekiston qonunchiligi investor tomonidan tavakkal qilib, foyda olish maqsadida tadbirkorlik, ilmiy va boshqa faoliyat turlariga yo'naltirilgan moddiy va nomoddiy boyliklarni, shu jumladan intellektual faoliyat natijalariga bo'lgan huquqlarni ham hisobga oladi. Bunday keng qamrovli ta'rifning mavjudligi innovatsiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalarni (masalan, startaplarga, patentlarga, ilmiy loyihalarga kiritilgan mablag'larni) umumiy qonun doirasida qamrab olish va ularga huquqiy himoya ta'minlash imkonini beradi.

Innovatsion faoliyat to'g'risidagi qonunchilik fan, texnologiya va innovatsiyalarni rivojlantirish uchun sharoit yaratishga qaratilgan. **O'zbekiston Respublikasida 2020-yilda "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-630-son)** kuchga kirdi. Ushbu qonunning maqsadi innovatsion faoliyat sohasidagi munosabatlarni tartibga solish va shu orqali innovatsion rivojlanishning huquqiy asosini ta'minlashdir. Qonunda asosiy tushunchalar ta'riflangan: jumladan, "innovatsiya" fuqarolik muomalasiga kiritilgan yoki o'z ehtiyojlari uchun foydalaniladigan, amalda qo'llanilishi muhim ijtimoiy-iqtisodiy samara beradigan yangi ishlanma sifatida belgilangan. "Innovatsion faoliyat" esa yangi ishlanmalarni yaratish, shuningdek, ularni ishlab chiqarishga o'tkazish va joriy etishni ta'minlash bo'yicha faoliyat sifatida tavsiflanadi. Innovatsion faoliyatning tamoyillari (innovatsion ijod erkinligi, fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlash, raqobatni qo'llab-quvvatlash va boshqalar), davlat tomonidan innovatsiyalarni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash choralari, innovatsion faoliyat subyektlarining huquq va majburiyatlari mustahkamlangan. Innovatsion infratuzilma - innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun sharoit yaratuvchi tashkilotlar (texnoparklar, biznes-inkubatorlar, ventchur fondlari va boshqalar) majmuiga alohida e'tibor qaratilgan. Qonun innovatsion faoliyat erkinligini e'lon qiladi va ayni paytda innovatsiyalarga davlat buyurtmasi (loyihalarni byudjet mablag'lari hisobidan moliyalashtirish) asoslarini belgilaydi, innovatsion rivojlanishni muvofiqlashtirish jarayonida davlat organlarining rolini aniqlaydi. Muhim jihati shundaki, davlat tomonidan tartibga solish vazifalari qatorida innovatsiyalarni joriy etishni rag'batlantirish va ushbu sohaga investitsiyalarni jalb qilish ko'rsatilgan. Shunday qilib, huquqiy asos bevosita investitsion jozibador innovatsion muhitni shakllantirishga yo'naltirilgan.

Amalda davlat siyosatida huquqiy me'yorlar innovatsiyalarga sarmoya jalb etishga qaratilgan **strategiya va dasturlarda** o'z aksini topadi. Jumladan, O'zbekistonda "2019-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasi" hayotga tatbiq etildi va 2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi Strategiya tasdiqlandi. Ushbu strategik hujjatlar innovatsion faollikni oshirishni maqsad qilib qo'yadi hamda ilm-fan va innovatsiyalarni moliyalashtirishni ko'paytirish bo'yicha vazifalarni aniq belgilab beradi. Xususan, yangi Strategiyada (2022-2026-yillarda) **ustuvor yo'nalishlar qatorida innovatsion-texnologik sohani xorijiy investitsiyalar, texnik yordam grantlari, shuningdek, ventchur tashkilotlari mablag'larini jalb etish orqali moliyalashtirishni kengaytirish - mazkur sohaning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish** yo'li bilan amalga oshirish ko'zda tutilgan. Boshqacha aytganda, davlatning maqsadli yo'nalishlaridan biri innovatsiyalarga kiritilayotgan investitsiyalarning umumiy hajmida byudjetdan tashqari (xususi va xorijiy) mablag'lar ulushini oshirishdan iborat. Buning uchun Strategiya qator chora-tadbirlarni nazarda tutadi: innovatsion korxonalarni qo'llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish, innovatsiyalarga bo'lgan talabni rag'batlantirish, innovatsion infratuzilmani (startap-inkubatorlar, texnoparklar) rivojlantirish va hatto innovatsion loyihalar uchun maxsus huquqiy tartiblarni joriy etish.

O'zbekistonda joriy etilgan raqamli startaplar uchun "tartibga soluvchi qumdon" (Regulatory Sandbox) bunday maxsus rejimga misol bo'la oladi. 2024-yil oktyabrida startaplar va ventchur moliyalashtirish ekotizimini rivojlantirishga qaratilgan Hukumat qarori kuchga kirdi. Ushbu hujjat bilan 2027-yilgacha raqamli texnologiyalar sohasidagi innovatsion loyihalar uchun alohida huquqiy rejim - yangi mahsulot va xizmatlarni soddalashtirilgan tartibga solish muhitida sinovdan o'tkazish imkonini beruvchi tartibga soluvchi sandbox amal qilishi belgilandi. Bu chora innovatsion kompaniyalar uchun ma'muriy to'siqlarni kamaytiradi va ularning o'z ishlanmalarini sinab ko'rishini osonlashtiradi, natijada investorlar uchun jozibadorlikni oshiradi.

Bundan tashqari, O'zbekistonda ventchur sanoati sohasida islohotlar olib borilmoqda, davlat ventchur fondi (UzVC) "fondlar fondi" modeli asosida qayta tashkil etildi, startaplarni dastlabki bosqichda moliyalashtirish uchun 10 million AQSh dollar miqdoridagi kapital bilan

yangi IT Park Ventures fondi tashkil etildi. 2024-yilda qabul qilingan qonunchilikka kiritilgan o'zgartirishlar venchur investitsiyalari uchun uzoq kutilgan huquqiy asosni yaratdi. Biznes hamjamiyati buni to'g'ri yo'nalishdagi muhim qadam sifatida baholamoqda. Bu o'zgarishlar allaqachon dastlabki natijalarini ko'rsatdi: 2024-yilda O'zbekistonning Uzum IT-kompaniyasi 114 million AQSh dollar sarmoya jalb qilib, mamlakatdagi birinchi "unicorn"ga (qiymati 1 milliard AQSh dollardan ortiq bo'lgan kompaniya) aylandi (Spot, 2024). Muvaffaqiyatli startaplar va xorijiy venchur fondlari bilan tuzilgan bitimlar sonining ko'payishi innovatsion sektorda investitsiya muhiti yaxshilanayotganidan dalolat beradi. Shunday qilib, puxta o'ylangan qonunchilik va tartibga solish siyosati startap ekotizimini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib, innovatsiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalar oqimini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Innovatsion faoliyatga investitsiyalarni jalb etish uchun davlatlar **soliq-byudjet imtiyozlari va huquqiy kafolatlardan** ham foydalanadi. Soliq imtiyozlariga ishlanma va tadqiqotlarga yo'naltiriladigan foyda bo'yicha imtiyozlar, innovatsion ishlab chiqarish uskunalarining tezlashtirilgan amortizatsiyasi, texnologik startaplar uchun soliq ta'tillari va boshqalar kiradi (Criscuolo, 2016). Byudjetdan rag'batlantirish choralari tadqiqotlar uchun grantlar, innovatsion korxonalarga subsidiyalar, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi davlat jamg'armalarini o'z ichiga oladi. Investorlar uchun huquqiy kafolatlar o'zboshimchalik bilan mulkni musodara qilishdan himoya qilish, foydani repatriatsiya qilish imkoniyati, mahalliy va xorijiy investorlar uchun teng sharoitlarni ta'minlashni nazarda tutadi. Ko'pgina mamlakatlarda yuqori texnologiyali sohalarda davlat-xususiy sheriklik (DXSH) to'g'risidagi qoidalar mustahkamlangan bo'lib, bu davlat va biznes o'rtasida xatarlarni taqsimlagan holda yirik innovatsion loyihalarni amalga oshirishga xususiy kapital jalb etish imkonini beradi.

Innovatsiyalarga investitsiya kiritishga ta'sir etuvchi **xalqaro-huquqiy mexanizmlarni** ham e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim. Ko'pchilik davlatlar bu sohadagi qoidalarini belgilovchi ko'p tomonlama shartnomalarning ishtirokchilaridir. Misol uchun, Jahon Savdo Tashkilotining intellektual mulk huquqlarining savdo jihatlarini bo'yicha bitimi (TRIPS) mamlakatlarga intellektual mulk huquqlarini himoya qilishning minimal standartlarini joriy etish majburiyatini yuklaydi va shu orqali global miqyosda innovatsion investorlar uchun "o'yin qoidalarini" tenglashtirib beradi. Investitsiyalarni himoya qilish to'g'risidagi ikki tomonlama bitimlar (Bilateral Investment Treaties, BITs) xorijiy investorlarga qo'shimcha kafolatlar va (xalqaro arbitrajgacha bo'lgan) nizolarni hal etish mexanizmlarini taqdim etadi. Investitsiyalarning ochiqligi va huquqiy himoyasi siyosatini izchil olib borayotgan mamlakatlar to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning, shu jumladan innovatsion sektorga yo'naltirilgan sarmoyalarning yuqori oqimiga ega bo'ladilar.

Xalqaro tajriba huquqiy shart-sharoitlarning innovatsion rivojlanishga ta'sirini yaqqol ko'rsatmoqda. Jumladan, AQSHda yuqori texnologiyalarga an'anaviy ravishda katta miqdordagi sarmoyalar jalb qilinishi ko'p jihatdan mulk huquqlarini himoya qilish, shartnomalar ijrosini ta'minlash va nizolarni samarali hal etishni kafolatlovchi mustahkam huquqiy tizim tufaylidir (ResearchFDI, 2023). Amerika intellektual mulk qonunchiligi dunyodagi eng rivojlangan qonunlardan biri sanaladi, bu esa kompaniyalarga o'z patentlari va tijorat sirlarini himoya qilishda ishonch bag'ishlaydi. Bundan tashqari, umumiy ishbilarmonlik muhiti - biznesni boshlashning osonligi, tartibga solishning shaffofligi, rivojlangan moliya bozorlari - bularning barchasi innovatsiyalarga qulay bo'lgan qonunlar va huquqni qo'llash amaliyoti bilan mustahkamlangan. Natijada, AQSH samarali ishlaydigan innovatsion tizim doirasida universitetlar, korporatsiyalar va investorlar o'zaro hamkorlik qiladigan venchur kapitali va startaplarning jahon markaziga aylandi. Yana bir misol, Isroil puxta o'ylangan davlat siyosati (venchur fondlarini rivojlantirish bo'yicha "Yozma" dasturi, soliq imtiyozlari, harbiy ishlanmalar, universitetlardan texnologiyalar transferi) tufayli o'zining texnologiya sanoatiga katta miqdorda xorijiy kapitalni jalb qilishga erishdi. Ushbu misollar shuni ko'rsatadiki,

investitsion jozibador huquqiy muhit va faol davlat qo'llab-quvvatlashining uyg'unligi qisqa muddat ichida iqtisodiyotning innovatsion dinamikasini kuchaytirishi mumkin.

Ushbu bo'limni yakunlar ekanmiz, huquqiy asoslar innovatsiyalarga sarmoyalarni jalb etishning butun tizimi tayanadigan poydevordir. Aniq "o'yin qoidalari" bo'lmasa - bu intellektual mulkni himoya qilish, investitsiya qonunlari, soliq imtiyozlari yoki maxsus rejimlar bo'ladimi - sarmoyadorlar noaniqlikka mablag' kiritish xavfidan o'zlarini olib qochishadi. Aksincha, davlat innovatsion faollikni rag'batlantiruvchi qonunchilikni izchil ravishda shakllantirsa va uning ijrosini ta'minlasa, xususiy kapital ilmiy-texnik taraqqiyotni moliyalashtirishga faol kirishadi.

Xulosa va takliflar.

Innovatsion faoliyatga investitsiyalarni jalb qilish ilmiy-texnik taraqqiyotni tezlashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, innovatsiyalar uchun investitsiyalarning ahamiyati ularning yangiliklar yaratish va joriy etish jarayonini resurslar bilan ta'minlash vazifasi bilan belgilanadi. Yetarli kapital oqimisiz innovatsion g'oyalar amalga oshmay qoladi, barqaror moliyalashtirish esa ularni iqtisodiy o'sishning harakatlantiruvchi kuchiga aylantiradi. Innovatsiyalarga sarmoya kiritish ko'p qirrali samara beradi: u yangi mahsulot va xizmatlarning paydo bo'lishiga, mehnat unumdorligining oshishiga, ish o'rinlari yaratilishiga, daromadlarning ko'payishiga va mamlakatning jahon bozoridagi raqobatbardoshligining ortishiga olib keladi.

Ilmiy-nazariy asoslar investitsiyalar va innovatsiyalar orasidagi chuqur o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadi. Klassik iqtisodchilar va zamonaviy tadqiqotchilar investitsiyalar innovatsion rivojlanishning zaruriy sharti ekanligi haqida bir fikrda ekanligi aniqlandi. Innovatsiyalar resurs sarfini talab qiladi va xatarlar bilan bog'liq, shuning uchun yangi texnika va texnologiyalarga sarmoya kiritish uchun qulay sharoitlarni yaratish nafaqat bozor masalasi, balki davlat siyosatining obyekti hamdir. Milliy innovatsion tizimlar nazariyasi shuni ta'kidlaydiki, innovatsiyalarni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun iqtisodiyot samarali ishlaydigan institutlarga, jumladan moliyalashtirish mexanizmlariga ega bo'lishi lozim. Sof bozor mexanizmlari ko'pincha yetarli bo'lmaydi - innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishga asoslangan maxsus ishlab chiqilgan choralar (rag'batlantirish, subsidiyalar, venchur infratuzilmasi) talab etiladi. Xususiy kapital tashabbusi va davlat qo'llab-quvvatlashi o'rtasidagi, tavakkalchilik va kafolat o'rtasidagi, raqobat va hamkorlik o'rtasidagi muvozanat - bularning barchasi nazariy yondashuvlarda aks etgan va amaliyotda hisobga olinishi zarur.

Innovatsiyalarga sarmoya jalb qilishning huquqiy va institutsional asoslari nazariyani amaliyotga tatbiq etish vositasi hisoblanadi. Maqolada tahlil qilingan xalqaro tajriba va alohida mamlakatlar misollari shuni ko'rsatadiki, puxta ishlab chiqilgan huquqiy siyosat yuqori texnologiyali sohalarga sarmoya oqimini sezilarli darajada oshirishga qodir. O'zbekiston innovatsiyalar sohasida islohotlarni amalga oshirib (qonunlar, strategiyalar qabul qilish, venchur ekotizimini rivojlantirish), ijobiy o'zgarishlarni namoyon etmoqda: yangi jamg'armalar tashkil etilmoqda, chet el kapitali jalb qilinmoqda, muvaffaqiyatli startaplar vujudga kelmoqda. Bu esa kompleks yondashuv - qulay qonunchilik, davlat tashabbuslari va xususiy sektor faolligini uyg'unlashtirish aniq natija berayotganini tasdiqlaydi. Huquqiy kafolatlar investorlar uchun xatarlarni kamaytiradi, iqtisodiy rag'batlantirish kutilayotgan foydani oshiradi va institutsional qo'llab-quvvatlash (texnoparklar, inkubatorlar, jamg'armalar) innovatsiya jarayonlarini yengillashtiradi.

Tahlillar natijasida bir qator xulosalar chiqarish va tavsiyalar berish mumkin. Birinchidan, innovatsion taraqqiyotga intilayotgan mamlakatlar ilm-fan asosidagi sohalarga barqaror va xilma-xil investitsiyalar oqimini ta'minlashlari lozim. Bu nafaqat umumiy investitsiya muhitini yaxshilashni, balki innovatsiyalarga yo'naltirilgan maxsus choralarni (imtiyozlar, grantlar, davlat ishtirokidagi venchur fondlarini tashkil etish, xalqaro nodavlat

tashkilotlarni tadqiqot loyihalariga jalb qilish va hokazo) ham o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, huquqiy asosni doimiy ravishda takomillashtirish talab etiladi: qonunlar sarmoya kiritishning yangi shakllarini (masalan, kraudfanding, venchur bitimlar, akseleratorlar) to'g'ri aks ettirishi, innovatsion jarayonning barcha ishtirokchilari manfaatlarini himoya qilishi va tadqiqotlarni tijoratlashtirish uchun rag'bat berishi kerak. Uchinchidan, xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega – tajriba almashish va global tashabbuslarda ishtirok etish (masalan, ilmiy tadqiqotlar sohasidagi hamkorlik dasturlari, xalqaro venchur forumlar, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar mexanizmlaridan foydalanish) zarur. Bunday sa'y-harakatlar milliy innovatsion tizimni jahon kontekstiga uyg'unlashtirish va tashqaridan qo'shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilishga ko'maklashadi.

Adabiyotlar/Адабиятлар/Reference:

Arrow, K.J., (1962). *Economic welfare and the allocation of resources for invention*. In: R.R. Nelson, ed. *The rate and direction of inventive activity: Economic and social factors*. Princeton, NJ: Princeton University Press, pp.609–626.

Bracio, K. (2019) 'Commercialization of innovations through internationalization: a systematic literature review.' *Journal of Business, Management and Economics*, 20(2), pp. 39–52. Available at: <https://journals.vilniustech.lt/index.php/BTP/article/view/10575> [Accessed 20 September 2025].

Chiappini, R., Montmartin, B., Pommet, S., & Demaria, S. (2022). *Can direct innovation subsidies relax SMEs' financial constraints?* *Research Policy*, 51(5), 104493.

Criscuolo, C. (2016) 'Fiscal incentives for R&D and innovation in a diverse world', OECD Publishing, Paris.

Dempere, J., Qamar, M., Allam, H., & Malik, S. (2023). *The impact of innovation on economic growth, foreign direct investment, and self-employment: A global perspective*. *Economies*, 11(7), 182.

Drucker, P.F., (1985). *Innovation and entrepreneurship: Practice and principles*. New York: Harper & Row. Available at: <https://rudyc.com/InovBis/Peter%20F.%20Drucker%20-%20Innovation%20and%20Entrepreneurship-1985.pdf> [Accessed 9 September 2025].

Farmon (2018) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 22.09.2018-yildagi "2019-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini Innovatsion rivojlanishtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5544-son farmoni.

Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 06.07.2022 yildagi "2022 — 2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-165-son farmoni.

Farmon (2020) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 29.10.2020-yildagi "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-6097-son farmoni.

Freeman, C. (1995) *The 'National System of Innovation' in historical perspective*. *Cambridge Journal of Economics*, 19(1), pp.5–24. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.cje.a035309>

Lenihan, H., Mulligan, K., Perez-Alaniz, M., & Rammer, C. (2024). *R&D policy instrument mix sequencing: Evaluating the impact of receiving R&D grants and R&D tax credits over time on firm-level R&D*. *Industry and Innovation*. (Advance online publication).

Li, X. & Zhao, Y. (2022) 'Research on the impact of venture capital strategy on enterprise innovation performance: Based on evidence of investment timing and rounds', *Frontiers in Environmental Science*, 10, Article 935441. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.935441>.

Lundvall, B.Å., (1992). *National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning*. London: Pinter Publishers.

Nykqvist, B., & Maltais, A. (2020). "Too risky" – *The role of finance as a driver of sustainability transitions*. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 42, 14–33.

OECD (2024) 'What is the role of government venture capital for innovation-driven entrepreneurship?' OECD Policy Report. Available at:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/11/what-is-the-role-of-government-venture-capital-for-innovation-driven-entrepreneurship_47654b78/6430069e-en.pdf.

Pakhomova, T.A., (2013). РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ИННОВАЦИОННОМ ПРОЦЕССЕ [The role of investments in the innovation process]. *Fundamental'nye issledovaniya*, (11-2), pp.286–289. Available at: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=33115> [Accessed 12 September 2025].

Qonun (2019) O'zbekiston Respublikasining 25.12.2019 yildagi "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida" O'RQ-598-son Qonuni.

Ratner, S. V., Balashova, S. A., & Lychev, A. V. (2022). The efficiency of national innovation systems in post-Soviet countries: DEA-based approach. *Mathematics*, 10(19), 3615.

ResearchFDI, (2023). The rule of law and IP rights protection: Key factors in attracting FDI to the US. ResearchFDI. Available at: <https://researchfdi.com/the-rule-of-law-and-ip-rights-protection-key-factors-in-attracting-fdi-to-the-us>.

Santos, A. M., Cincera, M., & Cerulli, G. (2024). Sources of financing: Which ones are more effective in innovation–growth linkage? *Economic Systems*, 48(2), 101177.

Schumpeter, J.A., (1911). *The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. Leipzig: Duncker & Humblot.

Shahini, E. (2024) 'Analysis of current investment projects and their economic impact', *Financial Review*, 14(2), pp. 38–50.

Spot, (2024). Итоги: что происходило на рынке венчурных инвестиций в Узбекистане в 2024 году. Spot.uz, 27 December. Available at: <https://www.spot.uz/ru/2024/12/27/venture-2024/> [Accessed 13 September 2025].

Zhao, Y., et al. (2022) 'Legal Environment, Technological Innovation, and Regional Economic Growth', *Frontiers in Psychology*, 13, Article 929359. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.929359>.